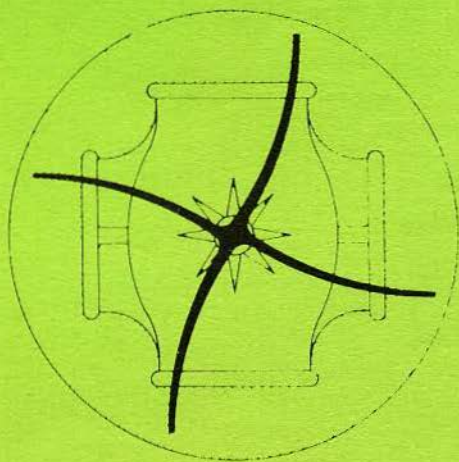

de zelf zwichter

verenigingsorgaan van de

VRIENDEN VAN DE

GRONINGER MOLENS

D E Z E L F Z W I C H T E R nr 10

Maart 1978

Redactie: B. Jongsma, Sint Jansstraat 17B, Groningen
en Henk Epskamp, Tuinstraat 6 Ezinge

Redactieadres:

HET NIEUWE ADRES VOOR ALLE POST VOOR DE GRONINGER
MOLENVRIENDEN IS:

Postbus 213, 9700 AE Groningen

De Zelfzwichter, het orgaan van de Vereniging van
Vrienden van de Groninger Molens, verschijnt eens
per kwartaal.

Doel van de Vereniging is:

De bevordering van het behoud en in werking houden
van de in de provincie Groningen aanwezige molens,
een en ander in de meest uitgebreide zin **genomen**,
en al hetgeen daarmee in de ruimste zin verband
houdt of daaraan bevorderlijk kan zijn; bovendien
het streekeigen karakter, zoals zelfzwichting op
de molens, te behouden.

(artikel 2 van de Statuten).

U kunt lid worden van de "Vrienden van de Groninger
Molens" voor een contributie van f 15,-- per jaar.

Het postgironummer van de penningmeester

(J. van Dijk, Maluslaan 100, Groningen) is 3866034.

In deze Zelfzwichter:

Verslag van de ledenvergadering van 27.jan.1978

- jaarverslag 1977 - financieel overzicht -

langs Uithuister molens - molenstenen - over molen-
verzamelingen - Nationale Molendag - Stichting
Groninger Molenvrienden - Molennieuws - diverse.

Verslag van de ledenvergadering van vrijdag
27 januari 1978 in het Buurthuis te Groningen

Aantal aanwezigen: ongeveer 80 man.

De voorzitter - de heer Van Raalte - heet de talrijke aanwezigen hartelijk welkom, in het bijzonder de heer D. Prins. Met het openen van deze vierde jaarvergadering komt ons eerste lustrum al in zicht, namelijk in oktober a.s. In de eerste vier jaren heeft de vereniging zich goed ontwikkeld. De statuten - zowel voor de vereniging als voor de stichting Groninger Molenvrienden - zijn gereed gekomen. Ook kwam de vereniging reeds tot molenbezit: het zaagmolentje van Bovenrijge, dat is opgeslagen in afwachting van zijn nieuwe standplaats en restauratie. Een tweede molen lijkt daarbij te komen, namelijk de lesmolen te Vierhuizen. Deze mogelijkheid is besproken met het gemeentebestuur van Ulrum en de vereniging De Vierhuister Molen. Het is duidelijk dat het molenbezit onder de stichting zal worden gebracht. Deze stichting houdt een duidelijke binding met de Vereniging. De statuten van de stichting zullen in De Zelfzwichter worden afgedrukt. De notulen van de vorige ledenvergadering worden na voorlezing door de heer Bernard Dijk ongewijzigd goedgekeurd. Ook op het jaarverslag van de secretaris - de heer T. de Jong - worden geen aanmerkingen gemaakt. Dit verslag ziet u elders in deze Zelfzwichter afgedrukt. Het jaarverslag van de penningmeester biedt een florissant beeld. Het aantal leden bedraagt nu ongeveer 250.

- Zijn -

Zijn financieel overzicht wordt in de zaal verspreid en goedgekeurd. Het is bovendien ook in deze Zelfzwichter afgedrukt.

Van de bestaande kascommissie, die een gunstig rapport rapport uitbrengt, treedt de heer Broekema uit; de heer Laning kan nog een jaar blijven meedraaien; nieuw benoemd wordt de heer J.R. Rubingh te Ten Boer.

Het ingepaste agendapunt 4_a betreft het voornemen om het zaagmolentje van Bovenrijge over te dragen aan de stichting. De vergadering keurt dit goed.

Bij de rondvraag wordt geattendeerd op de door de Volksuniversiteit aangekondigde lezing met dia's over molens door de heer Harm Hilberdink. Tijd en plaats: donderdag 20 april 1978 te 20.00 uur in de Offerhauszaal van de Academie Broerstraat.

De inschrijvers op deze lezing krijgen vervolgens op zaterdag 6 mei de gelegenheid aan een excursie langs Groninger molens mee te doen.

Over de onlangs verschenen Zelfzwichter nr. 9 (met een versterkte redactie) wordt lof gesproken.

De heer Van Slochteren vraagt aandacht voor de laatste Amerikaanse windmolens.

De heer Oostindig overhandigt aan de penningmeester een cheque, dit ter versterking van de verenigingsactiviteiten.

Punt 6 betreft de overdracht van het voorzitterschap van de heer Van Raalte aan de heer De Jong. Op zijn beurt neemt de heer Van Raalte de functie van eerste secretaris van de heer De Jong over. De vergadering neemt hiervan kennis.

De avond wordt besloten met een zeer goede vertoning van kleurendia's van diverse molens in Nederland.

Fototechnisch staan deze dia's van het formaat 6 x 6 cm op een hoog peil. De heer D. Prins uit Rijssenhou, die voor de Vereniging De Hollandsche Molen veel doet voor de documentatie, heeft geput uit de grote verzameling van die vereniging. Leden die wel eens de jaarvergadering van De Hollandsche Molen bijwonen, weten hier meer van. De toelichting van de heer Prins werd zeer gewaardeerd.

Macarandura, Massaranduba of Bolletrie

In Nederland bekend als Bolletrie of Bullettrees en als Paardevleeshout. Het is uitstekend geschikt als materiaal voor biljartkeu's en voor vioolstrijkstokken. In het laatste geval dient het echter uitermate goed "recht van draad" te zijn. De minste golving in de draad maakt het voor dat doel ongeschikt. Het hout is buitengewoon goed tegen weer, wind en water bestand, hoewel het in zeewater niet geheel tegen de paalworm bestand is. Het volumegewicht is circa 0,9. Het hout heeft een diep roodbruine vleeskleur. Het komt niet alleen in Para en Bahia, doch ook in de zuidelijke staten, tot aan de Paraná voor. De wetenschappelijke naam is *Manilkara huberi* Standl. Ook in Suriname wordt het aangetroffen.

Voor kammen zijn wel de volgende houtsoorten toegepast:

groenhart, azijnhout, bullettrees, witbeuken, acacia, palmhout, pockhout.

Jaarverslag 1977

Het jaar 1977 is een bijzonder druk jaar geweest voor de bestuursleden en de propagandagroep.

Het bestuur is acht keer in vergadering bijeen geweest. Ook de propagandagroep kwam enkele keren bijeen om tot een taakverdeling te komen voor het werk op de beurzen.

De propagandacommissie ziet vooral als taak op verschillende beurzen aan onze vereniging bekendheid te geven, maar ook ons verenigingswerk financieel te steunen door verkoop van meelproducten, stickers, posters enz.

In de bestuursvergaderingen is heel wat besproken; vele brieven zijn verzonden, vele besprekingen gevoerd en bezoeken afgelegd in de provincie.

In februari is voor onze vereniging een subsidieaanvraag ingediend bij het provinciaal bestuur van Groningen.

Onze aanvraag van een gironummer werd door de PTT afgewezen, omdat onze vereniging nog niet aan de voorgeschreven eisen voldeed. Om een betere status voor onze vereniging te bereiken werd in de vergadering van 22 maart besloten aan notaris Diephuis in Middelstum te vragen het nodige te regelen.

Het aangekochte molentje Bovenrijke komt in elke vergadering aan de orde; de heer Jongsma houdt het vuurtje brandende bij de gemeente Ten Boer.

In april is de propagandagroep op de beurs "Zon in 't Groen" in de Martinihal en verkoopt 750 kg windkorenmolendeel, 50 kg gort en verder tekeningen, kaarten en posters; opbrengst ongeveer f 1100,-. Er bestond een prettig contact met het publiek; de heer J.R. Rubingh, eigenaar van de stenen molenromp in Ten Boer, bood ons hier een stukje grond aan voor de wederopbouw van de molen Bovenrijge. Het was een zeer geslaagde beurs en aan alle medewerkers hartelijke dank voor het vele verrichte werk.

D.J. Tinga is een film gaan maken van de verplaatsing van de Krimstermolen. In de ledenvergadering van 26 april werden de ontwerp-statuten voor de vereniging en de stichting goedgekeurd.

Op 11 mei werd ons dagelijks bestuur ontvangen op het gemeentehuis van Ten Boer om met het gemeentebestuur te overleggen over een toekomstige plaats van de molen Bovenrijge. De gemeente bood ons aan een stuk grond van 30 x 50 m in het nieuwe bosplan. Omtrent deze plaats, waar wij wel mee akkoord konden gaan, werd vervolgens een afwijzend advies door het Staatsbosbeheer uitgebracht, omdat de geplante bomen over vijftien jaar zo hoog zouden zijn, dat het zicht op de molen zou verdwijnen, om van de windbelemmering maar niet te spreken.

Op 14 juli werden ten kantore van notaris Diephuis te Middelstum de statuten voor de vereniging en de stichting getekend.

Na de vakantieperiode is het vooral de vereniging De Hollandsche Molen die weer molenactiviteiten brengt. 1977 is namelijk het jaar dat de excursie voor de talrijke leden van deze landelijke vereniging weer in de provincie Groningen wordt gehouden en wel op 17 en 24 september.

De voorbereiding ervan vond plaats in samenwerking met onze vereniging.

De excursiedagen konden als zeer geslaagd worden beschouwd. Zoveel mogelijk molenaars en vrijwilligers werkten mee door molens te laten draaien. Ook het mooie weer met voldoende wind werkte mee.

Het molentje van Bovenrijge moest van zijn opslagplaats verwijderd worden en is nu in Zoutkamp (losse onderdelen) en Bedum (achtkant) opgeslagen. De Hobbybeurs "Zelfdoen" in Zuidlaren werd intussen opgebouwd. Deze beurs zal bij enige van de medewerkers nog lang in gedachten blijven vanwege de pech, die ons op de hielen volgde. Er waren namelijk twee auto's total-lost gereden, maar de betrokkenen kwamen er met wat builen en ontvellingen af. De eigenaren van de auto zijn wel met een financiële strop blijven zitten.

In oktober vonden talrijke activiteiten plaats. Het algemeen bestuur had zijn maandelijkse vergadering; de algemene ledenvergadering werd gehouden in 't Buurthuis en twee molenaars werden aangemeld bij het Ambachtelijk Molenaars Gilde.

In deze maand werd ook de Snuffelmarkt voorbereid, die plaatsvond van 16 t/m 20 november. De propaganda-groep was weer paraat, maar toch werd deze beurs voor ons financieel niet een succes. Er was veel lawaai, zodat men de bezoekers moeilijk te woord kon staan. Maar door reacties achteraf kun je vaststellen dat onze aanwezigheid wel weer van belang was.

Het algemeen bestuur vergaderde op 8 december. Bij de ingekomen stukken was een brief van De Hollandsche Molen, die de koren- en pelmolen De Zwaluw te Zuurdijk restaureert. Bij deze restauratie zal - zo blijkt uit bedoelde brief - op ons aandringen de zelfzwichting aan de wieken in stand blijven.

Op de jaarvergadering werd tevens een bestuurswisseling bekend gemaakt. De voorzitter wilde graag wegens drukke bezigheden worden ontheven van zijn post; deze werd overgenomen door de eerste secretaris.

Er werd een bezoek gebracht aan de familie Rietema in Zuidlaren. De heer Rietema is een telg uit een oud oliemolenaarsgeslacht. Zelf heeft hij een miniatuur oliemolen gebouwd. Hij bleek dit model te willen afstaan opdat wij aan de beurzen meer luister zouden kunnen geven.

In verschillende vergaderingen was de moeilijke financiële positie van de vereniging De Vierhuister Molen het onderwerp.

Na het herstel van hun molen De Onderneming ontstond een renteschuld, doordat de rijkssubsidie niet na de restauratie werd uitbetaald, maar jaren later. Als oplossing is bereikt dat de provincie, de gemeente en de Rabobank ieder voor ongeveer een derde deel die renteschuld betaalt, terwijl bovendien tijdens een bespreking in het gemeentehuis van Ulrum werd uitgesproken dat aan de gemeenteraad zal worden voorgesteld de molen aan onze nieuwe stichting over te dragen voor f 1,-. Deze molen is al enige jaren als lesmolen in gebruik, zodoende werd er aan onze stichting gedacht.

Er is nog niets geschreven over het wel en wee van de groep Vrijwillige Molenaars.

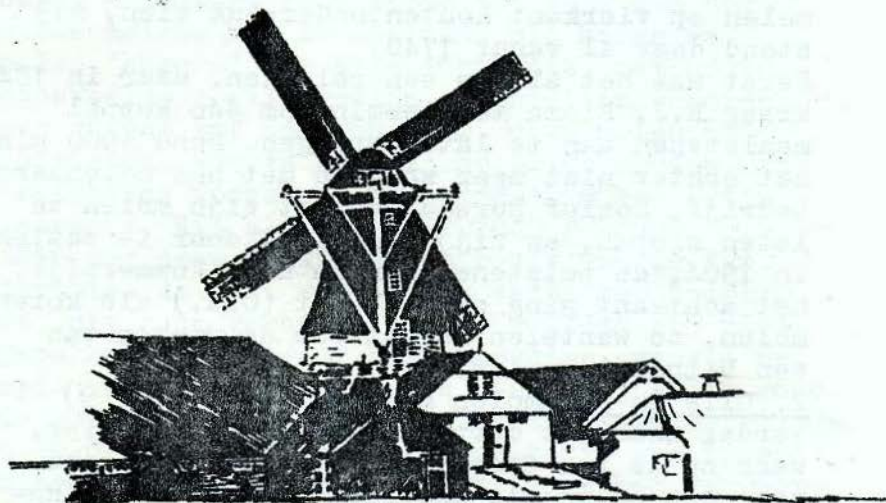
In het verslagjaar zijn op 5 mei aan vier kandidaten het examen afgenomen, waarvan er drie slaagden.

Op 4 juni slaagde er nog één uit onze provincie, en twee uit de provincie Friesland. Het eerste examen was in Noordlaren en het tweede in Marssum.

Er zijn in onze provincie op drie plaatsen nu ongeveer 20 vrijwilligers in opleiding waarvan een vijftal zich aanmeldde voor een examen in het voorjaar van 1978.

Met het bovenstaande zijn de voornaamste activiteiten naar voren gehaald. Onze wens is dat 1978 even gunstig voor de vereniging mag zijn.

de 2e secretaris,
B. Dijk

Zo stond de olie- en zaagmolen Reitsema eens aan het Boterdiep te Uithuizen. De tekening is naar een foto uit het Rijksarchief te Groningen, en de tekenaar heeft ter wille van de verfraaiing de hoge schoorsteen die links voor de molen stond weggelaten. (Het op de vreemde vorm van zeilwerking!)

Langs Uithuister molens

Voor dat we een wandeling gaan maken langs de verdwenen en bestaande molens van Uithuizen wilde ik u eerst graag de gemeente Uithuizen voorstellen. De gemeente omslaat de buurtschappen Valom en 't Lage van de Weg en het dorp Uithuizen, het aantal inwoners is circa 5300. De eerste molen die we onder de loupe gaan nemen is:

1. Burema's molen

Wanneer men in vroeger dagen het dorp vanuit het zuiden langs het Boterdiep naderde, zou men links van de weg (waar nu ongeveer de graansilo staat) een achtkante met riet gedekte stellingmolen op vierkant houten onderstuk zien, hij stond daar al vanaf 1740.

Eerst was het alleen een pelmolen, maar in 1848 kreeg R.J. Elema toestemming om één koppel maalstenen aan te laten brengen. Rond 1900 ging het echter niet meer zo goed met het molenaarsbedrijf. Roelof Burema besloot zijn molen te laten slopen, en zijn boerderij door te zetten in 1904, de pelstenen gingen naar Kommerzijl, het achtkant ging naar Voorst (Gld.) als korenmolen, zo wentelen nog steeds de wieken van een Uithuistermolen.

2. Olie en zaagmolen Reitsema (zie blz. 9)

Verder naar het dorp en rechts van het diep, waar nu de fa. Steenhuis is gevestigd stond eens een achtkante met riet gedekte stellingmolen op een zaagschuur, hij stond daar al sinds 1818.

Het was om zo maar eens te zeggen een gemengd bedrijf, er werd niet alleen gezaagd maar ook nog olie geslagen.

Tot 1891 was de fam. Nanninga eigenaar van deze fraaie molen, als bijzonderheid valt te

vermelden dat de heer Nanninga ook nog burgemeester van Uithuizen was.

In 1891 kocht de fam. Reitsema de molen, ook in die jaren werd de stoomkracht als hulp ingeroepen, helaas kraaide de rode haan voor deze molen, want in de avond van de 16e april sloeg de bliksem in en de rest laat zich wel raden, de molen en de mooie schuren, alles brandde af, wel zette mej. T. Reitsema, met een oom van haar de olieslagerij nog tot de jaren 20 voort. Alles wat er nu nog aan dit bedrijfje herinnert is het bordje "Molenerf".

3. Koren-en pelmolen "Aurora"

We gaan door de Leeuwstraat naar de Talmaweg (vroeger Molenweg) daar stond tot 1932 één der grootste molens van de omgeving nl. koren en pelmolen "Aurora" een hoge achtkante, met houtgepotdekselde stellingmolen, de stellingschoren liepen zo wat tot onderen door, deze molen had 3 doorritten, voorts was hij op beide roeden van zelfzwichting voorzien, die rond 1920 moet zijn aangebracht, dit alles was in 1849 gebouwd.

In 1896 was deze molen in het bezit van de fam. Oosterhuis, de Wed. Oosterhuis zette het bedrijf voort, uit oude verhalen blijkt wel dat zij niet zo gemakkelijk was voor haar knechten, vanuit het raampje van het molenaarshuis hield zij alles goed in de gaten, maar ook aan haar gezag kwam een einde. Rond 1920 kwam deze molen in het bezit van Tjaart Rijzinga, deze zag later meer heil in het vervoer en deed in 1926 de molen van de hand aan K. Hekema, deze draaide er nog tot 1930 mee de rest laat zich wel weer raden, de bovenbouw werd in 1932 gesloopt, een afschuwelijke stomp met golfplaten gedekt "sierde" het dorp tot 1974.

4. Een heel eind naar het noorden in het buurtschap Valom stond tot februari 1950 koren- en pelmolen "De Zwaluw". Een kleine achtkante met riet gedekte stellingmolen anno 1886, de fam. Sikkema zwaaide er de scepter tot dat I. Start heer mulder werd, er is hier om en na de oorlog heel wat afgesmokkeld.

5. Nog weer noordelijker en wel in de Lauwerspolder stond aan de zeedijk een forse poldermolen, die dan ook deze polder bemaalde, sinds 1892. Het water werd op de Waddenzee uitgemalen. Deze molen was gebouwd door J. Noordewier uit Kantens en Chr. Bremer uit Middelstum en werd uitgerust met zelfkruifing; sinds 1932 staat er alleen nog een achtkant zonder kap.

Dit verslag zou niet volledig zijn wanneer niet de bestaande molen "De Jonge Jan" uit 1866 zou worden genoemd van J. Smid die nog zo nu en dan de wieken van z'n molen laat wentelen, hoog boven het dorp uit, want deze stellingmolen staat op een kunstmatige verhoging, die ook wel noodzakelijk is want ook nu nog is er windbelemmering. Deze molen had een voorganger, een standerdmolen uit 1621, de laatste eig. waren N. Sietsema en W. Dijkema. Met het verdwijnen van deze molen in 1865 zijn we ook aan het einde gekomen van deze wandeling door het molenverleden van deze mooie gemeente.

Henk de Haan
Noorderstraat 9
Uithuizen

De molen van Vierhuizen "De Onderneming" 1858-1958

Voor honderd jaar werd gij geboren,
Ge stond daar fier en kon bekoren,
Wie van dichtbij en ver, u gadesloeg
Was het de landman, achter zware ploeg,
Op visser op de zilte baren,
Was het de koopman met zijn waren ?
Zij allen zagen u jong en sterk
Verrichten ied're dag, Uw zware werk.

Nu zijn er honderd jaar over Uw hoofd gegaan
De zon beschrijft nog steeds dezelfde baan
Maar het geslacht dat nu naar boven ziet
Ziet niet uw fierheid, maar uw groot verdriet,
Uw glorie is voorbij, Uw kleding **is** vernield
Ontredderd staat ge daar, Uw wezen is ontzield.
D'ontvleesde armen hoog, staart ge in 't rond
Steunend om hulp of g'ook ontferming vond.

Niet te vergeefs werd Uw beroep gedaan
Uw vrienden ontwaakten, Uw bede werd verstaan
De vrienden van de Molen verenigden zich met spoed
Het is nog niet te laat, het komt nog zeker goed.
Geld van Rijk, Provincie en Gemeente, aan elkaar geschroefd.
Een luisterrijke molen zal de toekomst ons nu biën,
En weer voor honderd jaar zal elk geslacht hem zien.

H. Ottevanger

Dit was het gedicht, dat de toenmalige burgemeester van Ulrum, de heer H.Ottevanger, schreef bij het 100-jarige bestaan van de Vierhuister molen. In die tijd stelde de gemeenteraad van Ulrum vast dat de molen behouden zou kunnen blijven. Niettemin had de molen in 1952 een sloopvergunning ! Over de bewogen geschiedenis van De Onderneming, tegenwoordig onze lesmolen dus, zullen wij in de volgende Zelfzwichter schrijven.

Het nieuws van de propagandacommissie kwam binnen in de vorm van een trouwkaart!

Op 17 maart 1978 trouwden in de Fraeylemaborg te Slochteren:

Paul Thijssen en Martha Hartenhof.

Hun adres is: Planetenlaan 105, Groningen.

Onze hartelijke gelukwensen.

De Propagandacommissie laat weten dat ze nog steeds blij zullen zijn met meer mankracht op de beurzen en dergelijke.

Vadertje Cats vertelt:

De man is met de vrouw gelijk twee molenstenen
Die onderling behulp malkander moeten leenen.

Emancipatie

Zoals bij zovele besturen het geval is, zitten er ook bij de Vrienden van de Groninger Molens geen vrouwen in het bestuur. Dat wil echter niet zeggen dat er geen vrouwen actief zijn: in de actiegroep van de vrienden zijn ze gelukkig ruim vertegenwoordigd.

Reden dus om de naam van de vereniging nog langer te maken:

"Vrienden en vriendinnen van de Groninger Molens" !

Molenstenen

Tot het einde van de vorige eeuw waren molenstenen uitsluitend uit natuursteen vervaardigd. Al bladerende in het Nederlandsch Handelsmagazijn of Algemeen Zamenvattend Woordenboek van Handel en Nijverheid uit 1843 trof ik een uitvoerige beschrijving van molenstenen aan. Omdat er, bij mijn weten, in Nederland nog maar één exemplaar van genoemd woordenboek over is, lijkt het mij waardevol om de tekst betreffende het woord "molensteenen" hier te laten volgen:

"Verscheidene steensoorten zijn geschikt om tot molensteenen te dienen, en wel inzonderheid alle die soorten, welke, in overgroote massa's (rotsklompen) voorkomende, met de meest mogelijke hardheid eene zekere poreusiteit of spongieusheid vereenigen, waaruit dan de voornaamste eigenschap van eenen goeden molensteen ontspruit, namelijk deze, dat hij door het zoogenaamde afbikken (billen, met hamer en bijtel scherpen) ligtelijk eene vijf-achtige oppervlakte aanneemt, die eerst na lang gebruik zich afslijpt en glad wordt. De onderscheidene zandstenen laten zich welgemakkelijk scherpen, maar de zamenhang van derzelver korrel is echter derwijze los, dat zij zeer ligtelijk zich laten afslijpen en daarbij het meel zeer met zand verontreinigen. De voortreffelijkste aller molensteenen zijn die van de rijnprovinciën. Deze worden mijnwerksgewijze, in zeer groote steengroeven (bij Niedermendig en Mayen, in de nabijheid van Andernach) uitgehouwen, en daar zij het heerlijke transportmiddel, den Rijn, zoo in de nabijheid hebben, op dezen stroom wijd en zijd vervoerd. De rijsche molensteenen bestaan uit de paarse porieuse lava, die uit den vulkanieken krater uitgevloeid is, welken tegenwoordig het

VERENIGING VAN VRIENDEN VAN DE GRONINGER MOLENS

Financieel overzicht 1977

Beginsaldi:		Vergaderingen	f	255,80
kas	f 124,80	porti	f	502,70
rek.-crt bank	f 130,45	kantoorbenodigdheden	f	52,89
spaarrekening	f 1445,80	bloemen	f	21,65
"Bovenrijge"	f 475,45	reiskosten	f	115,60
	f 2176,50	Zelfzwichter	f	94,--
contributie	f 3815,--	telefoon	f	35,--
giften	f 2137,--	film	f	365,53
tekeningen	f 29,50	omzetprovisie	f	25,88
stickers	f 470,42	lesbrief	f	33,50
bustocht	f 74,55	molenonderhoud	f	629,13
rente	f 201,66	eindsaldi:		
ontvangsten Bovenrijge	f 2706,91	kas	f	26,15
		rek.-crt bank	f	229,11
		postgiro	f	186,43
		spaarrekening	f	5.721,34
		Bovenrijge	f	3.032,21
		propagandacie.	f	150,15
		filmrekening	f	134,47
			f	9.449,86
	<u>f 11.611,54</u>		f	<u>11.611,54</u>

Het eindsaldo "Bovenrijge" gaat per 1 januari 1978 naar de Stichting Groninger Molenvrienden.

Begroting 1978

Contributie	f 4.500,--	Vergaderingen	f	300,--
rente	f 200,--	propaganda	f	150,--
stickers	f 600,--	porti	f	600,--
		kantoorbenodigdheden	f	40,--
		telefoon	f	50,--
		stichting	f	4.000,--
		diversen	f	160,--
	<u>f 5.300,--</u>		f	<u>5.300,--</u>

laacher meer vult. In de, langs den Rijn gelegene, koopsteden, Andernach, Coblenz, Meintz, Keulen enz. vindt men daarvan groote stapelplaatsen; aanzienlijke vervoeren gaan naar Holland en Engeland, en in de jongste jaren heeft men zelfs in het binnenland van Duitschland (bijv. Erfurt) begonnen molensteenen, in spijt van het kostbare vervoer te lande, te laten komen, daar dezelve voorkeur boven alle anderen hebben, en de dure prijs door den langeren duur en, wegens het slechts zelden noodwendige scherpen, ook door bezuiniging aan arbeidsloon meer dan opgewogen wordt. In het jaar 1814 gingen over Keulen 20, 109 centnr. niedermenger molensteenen naar Holland, Engeland, Zweden, Rusland en Amerika. - De molensteenen van Crawinkel (bij Ohrdruf in het gothasche) die uit een roodachtig en paars deel porieus porphyrr bestaan, zijn ook als zeer goed bekend, en worden in menigte in Thuringen en de prussische provincie Saksen verbruikt. In diezelfde landstrecken bezigt men ook dikwerf de insgelijks gewilde molensteenen van de groote op de zuidzijde van den Kyffhäuser zich bevindende steengroeven. Hare massa is een roode of graauwe zandsteen uit de gebergte-formatie, die in de geognosie den naam des "nood doodliggenden" voert. Verder zijn nog te vermelden de molensteenen van Wendelstein bij Neurenberg, voor welker meer uitgestrekt vertier het ontworpen Donau-Rijn-kanaal groote verwachtingen opent; - Nieuwzout in Silezië - Königs-windter en Lindtar bij Linz aan den Rijn, hanoversch Münden enz. - In Frankrijk zijn belangrijke molensteen-uithouwingen bij Alençon in Normandije en vooral bij Montmirail in de Champagne gelegen.

In Engeland is gebrek aan goede molensteen, men ontbiedt ze daarom meestal van buitenlands (rijnsche en fransche). Overigens liggen steengroeven bij Mowcop in Cheshire en west-Kilbride in Aershire (Schotland)".

Tot hier deze uiteenzetting over natuur-molenstenen. De heer J. Rutgers uit Wageningen was zo vriendelijk om een toelichting te geven over de zogenoemde kunst-stenen:

"Voor ongeveer 80 jaar geleden deden de kunst-molenstenen hun intrede in Holland. Daarvoor werden natuurmolenstenen gebruikt onder andere basalt-lava steen. Dit was een poreuse steen, niet erg hard, maar zeer geschikt voor het malen van tarwe tot tarwemeel of bloem. Voor de veevoedermaalterij werden deze molenstenen ook gebruikt, onder andere voor het malen van rogge, gerst en mais. Deze artikelen werden eveneens prima gemalen op zogenoemde blauwe (natuur-)stenen, maar het grote bezwaar was, dat zij vrij snel sletten en weer opnieuw gebild (gescherpt) moesten worden, wat erg tijdrovend was. Er werd gezocht naar harde steen welke ook poreus was, en deze werd gevonden in Frankrijk en wel in de vorm van de zogenoemde kwartsstenen. Deze werden naar Holland gehaald in grote stukken, en hier werden ze in kleine stukken geslagen met mokers; later werd dit overgenomen door steenbrekers. Hiermede kreeg men een veel regelmatigere korreling. Nu had men een goede steensoort welke veel en veel harder was dan de basalt-lava steen. Er werd gezocht naar een goed bindmiddel en dit werd het molensteencement en de molensteenloog.

De proeven werden genomen op een blauwe steen door daar een paar cm. op te stampen. Daarna werd een scherpstel * opgezet en ging men aan het proefmalen. Het ging buitengewoon goed en de opbrengst per uur malen was aanmerkelijk hoger en evenzo de tijdsduur om te scherpen. Dit was een hele vooruitgang. De eerste jaren ging men overal bij de molenaars dunne laagjes opstampen door geheel Nederland. De kunststeenfabrikant ging verder door met complete kunststenen te maken, dus met verzwarings- en maallaag.*Dit was wederom een vooruitgang: hierdoor ontkwam men aan het loslaten van de kwartslaag van de blauwe steen. Het scherpen was een hele klus, omdat de kunststenen erg hard waren, daar men ook toen al gebruik ging maken van amaril: men kreeg een mengsel van kwarts en amaril. Enkele jaren later werd de molensteen met zachte uitslag * geboren en ging het scherpen stukken beter. De maalbalk * werd gemaakt van grovere kwarts en amaril, de uitslag van fijne kwarts. Deze stenen hadden het voordeel dat de kromming van de de kerf niet kon worden verlegd tijdens het scherpen in de loop der jaren. Een nadeel was dat men niet een ander scherpstel kon opzetten.

Natuurmolenstenen kunnen nat worden en behouden hun hardheid, kunstmolenstenen mogen niet nat worden, daar dan de hardheid wordt aangetast. Molenstenen, kunststenen zowel als natuurmolenstenen, moeten van ijzeren banden worden voorzien, daar zij anders uit elkaar kunnen vliegen. Neemt men 16-der stenen *, dan draaien deze 100 tot 130 toeren per minuut,

wat een omtreksnelheid geeft van 9 meter per seconde".

* Tot zover de informatie die de heer Rutgers mij verschaftte. De tekst vereist enige toelichting: een molensteen bestaat uit de verzwarings- of ballastlaag en de maallaag. Deze maallaag bestaat weer uit kerven of maalbalken (dit is het hoge gedeelte, dat de malende werking uitvoert) en de uitslag (dit is het uitgediepte gedeelte). Kerven en uitslag noemt men ook wel het scherpsel; dit scherpstel was verschillend uitgevoerd, al naar gelang het te malen produkt dat vereiste. Een 16-der steen is een steen met een diameter van 1.40, en was de meest gangbare steen. (De maten varieerden van 1.20 (veertiender) tot 1.50 (zeventiender), doch kleinere en grotere maten komen (kwamen) ook voor.

Henk Epskamp

een molenaar te aarlanderveen
die maalde door z'n voorraad heen
hij dacht och kom
wat ben ik toch stom
'k denk dat ik maar bij de burens leen

Hermen Wildenberg

OVER MOLEN-VERZAMELINGEN

Ons mede-bestuurslid de heer C.E. van der Horst uit Scheemda heeft een bijzonder uitgebreide molen-verzameling opgebouwd in zo'n 30 jaar tijds. De verzameling van de heer Van der Horst bestaat uit afbeeldingen (ansichtkaarten en foto's, boeken en tijdschrift-artikelen en vele duizenden kranten- en andere knipsels.

Voor onze leden/verzamelaars leek het ons interessant om eens na te gaan wat er zoal recentelijk aan deze verzameling wordt toegevoegd. Wij vroegen de heer Van der Horst om regelmatig in "de Zelfzwichter" een lijst te schrijven van de uitbreidingen in zijn verzameling op nationaal en internationaal gebied. De heer Van der Horst toonde zich hier gaarne toe bereid en hier volgt dan zijn eerst opgave:

1. L. DEVLIEGHER - "Rosmolens in de Westvlaamse Kuststreek" Bokrijkse Berichten No. XIII - 1977 - 109 pag's.

Verkrijgbaar door storting van B.Fr. 100 op girorekening 000-0019013-01 t.n.v. Provinciale Dienst voor Cultuur - Koning Leopold III Laan 41 8200 BRUGGE 2 België - Met vermelding op strookje "1 ex. Rosmolens". Zeer interessant ingenaaid boekje van 109 pag's, met talrijke foto's en plattegronden van meestal verdwenen of uitgesloopte Vlaamse rosmolens. In de Nederlandse taal geschreven. Aanbevelingswaardig voor die molenliefhebbers die de rosmolens een warm hart toedragen.

2. A.F. NEUHAUS (conservator van de Ver. De Zaan-
sche Molen) "Molens in de Zaanstreek in Oude
Ansichten deel I"
Zaltbommel 1977 - 120 pag's met 116 afb.
Verkrijgbaar bij boekhandel Europese Bibliotheek
te Zaltbommel - Prijs f 26,90 excl. portokosten.
Gebonden boekje in de bekende serie "in oude
ansichten". Bevat zeer veel vaak fraaie af-
beeldingen van meest reeds heel lang verdwenen
Zaanse industriemolens. Een "must" voor de
liefhebbers. Binnenkort verschijnt een 2e deel.
3. In dezelfde uitvoering als het bovenstaande
boekje verscheen:
C.P. POLS "De Molens van Schouwen-Duiveland"
- Zierikzee 1977 - 80 pag's met 38 afb.
Verkrijgbaar bij De Zeeuwse Boekhandel
- postbus 30 - Zierikzee. Prijs f 31,65 incl.
portokosten.
Fraai uitgevoerd boekje met vaak van één en
dezelfde molen meerdere afbeeldingen.
De prijs voor dit boek vind ik wat aan de
hoge kant.
4. Uit België verkreeg ik 13 reeksen van elk
10 foto's (glanzend zwart/wit op het formaat
9 x 12 cm. van bestaande Belgische wind- en
water (rad) molens. De eerste 4 reeksen zijn
van windmolens, uiteraard veel standerdmolens.
De andere reeksen bevatten watermolens. De
foto's zijn van goede kwaliteit en de moeite
waard. Wel vind ik dat bijna alle molens wat
krap op de foto's zijn gezet. Van sommigen
is slechts het rad afgebeeld. Maar ik vind
gebouw en een stukje omgeving toch ook wel heel
belangrijk. Bij elke molen is een korte be-
schrijving opgenomen.

De foto's zijn verkrijgbaar bij de heer Armand Carré-Roy de Blicquy laan 37 te Leopoldsbuurg (België) à B.Fr. 100 per reeks + 20 B.Fr. porto per zending. Het eenvoudigst is een Eurocheque te zenden, waarna de foto's aan u worden toegestuurd.

5. Bij "Ons Molenheem" p/a Werner Smet - Fortlaan 20 - 2730 Zwijndrecht (België) verschenen tot op heden 80 gedrukte prentbriefkaarten met afbeeldingen van verdwenen Belgische windmolens. De prijs is 100 B.Fr. per reeks van 10 stuks of alle 80 stuks in enen besteld voor 700 B.fr.

U kunt ze bestellen door overschrijving op postgiro 000-0408949-94 van Werner Smet - Fortlaan 20 B2730 Zwijndrecht (België). De kaarten zijn op blauwdruk gedrukt, niet zo fraai als een echte foto. En ook hier heb ik de klacht dat veel molens te krap op de kaart staan. Bovendien is de beschrijving wel zeer summier. Wat denkt u bijv. van deze:

Zeveneken - Stadsmolen - v1830-1953.

6. Bij de Danske Møllers Venner - Møllevej 5 - 2800 Lyngby (Denemarken) is verkrijgbaar het eind verleden jaar verschenen "Transactions of the 1e International Symposium of Molinology - Portugal september 1965. Door het zenden van een Eurocheque van 115 D.Kr. aan bovenstaand adres wordt het boek u prompt franko thuis gestuurd (f 44,68 ongeveer).

Zoals u wellicht bekend is, zijn de vervolgböeken II en III reeds vele jaren eerder verschenen en liet dit eerste deel op zich wachten als gevolg van de plotselinge dood van de Portugese molendeskundige en gastheer van het symposium de heer J.M. dos Santos Simoes. Het is een prachtig ingenaaid boek geworden met fraaie afbeeldingen en miniscule tekeningen. 281 pagina's en het bevat artikelen alles in de Engelse taal over Portugese wind- en watermolens. Windmolens in Engeland en Frankrijk enz. Een onmisbaar boek voor de echte liefhebber.

7. "The Restoration of Windpumps in Norfolk" Norfolk 1977 129 pag's - Prijs £ 2.20 - verkrijgbaar bij The County Planning Office, County planning Department - County Hall - Norwich - Norfolk Engeland.

Dit kleine boekje is op bruin papier gedrukt en behandelt de geschiedenis restauratie of ondergang van 32 windmolens in Norfolk. Het is volop geïllustreerd maar de bruine druk maakt de foto's wat onduidelijk.

8. Wederom in de serie in oude ansichten verscheen zojuist (Zaltbommel 1978) Andre ver Elst "Verdwenen Belgische windmolens in beeld" 153 pag's en nog wat meer afbeeldingen. Verkrijgbaar bij De Europese Bibliotheek Zaltbommel - Prijs: f 32, 65 franco. Zoals altijd weer een fraai boek waar heel wat in te genieten valt. Dezelfde schrijver maakte in 1976 een zelfde boek, maar dan van de bestaande windmolens. Bij het doorbladeren van het boekje valt op hoeveel er in België is

verdwenen het is er voor de molens heel wat droeviger gesteld dan bij ons. Ook de 1e wereld-oorlog heeft veel slachtoffers onder de wickendragers te weeg gebracht.

9. N.a.v. de spectaculaire overplaatsing van de stenen romp van de korenmolen te Hoofddorp verscheen een fraaie brochure "De Eersteling korenmolen in Hoofddorp" geschreven door Dick Prins en uitgegeven februari 1978 door de Gemeente Haarlemmermeer. 32 Pag's geïll.

Te bestellen door overmaking van f 5,70 op gironummer 39530 t.n.v. de Gemeente-ontvanger - Haarlemmermeer met vermelding op strookje "Boekje De Eersteling".

Het boekje geeft iets over de geschiedenis van de molen, geeft verder een opsomming van de andere vijf molens die eens in deze gemeente hun wieken wentelden. En tenslotte het uitgebreide verhaal van de eerste stenen molen welke ooit werd overgeplaatst. Alles boeiend beschreven.

Nationale Molendag

De Nationale Molendag van 1978 zal plaatsvinden op de tweede zaterdag in mei, dat is 13 mei 1978. Ook nu weer zal deze molendag samenvallen met de ANWB-Landelijke Fietsdag.

De molen De Zwaluw te Zuurdijk wordt ook op deze dag feestelijk in bedrijf gesteld. Dat is vreugdevol, maar voor sommige vrijwillige molenaars tegelijk wat verdrietig: voor hun geen feest, omdat ze bij hun molen present zullen zijn.

STICHTINGSNIEUWS

De Zelfzwichter is tevens het orgaan om aan u het nieuws van de Stichting Groninger Molenvrienden door te geven.

U las al in het jaarverslag 1977 dat we bezig zijn met het in het bezit krijgen van een tweede molen: De Vierhuister molen te Vierhuizen, gemeente Ulrum. De stichting is dus in haar kinderschoenen gaan lopen. Ze zal nu moeten gaan uitmaken hoe ze haar pad zal vervolgen.

We hebben daarover natuurlijk nogal wat gedacht en gepraat, niet alleen intern maar ook met een vertegenwoordiger van het provinciaal bestuur. Hoe luidt de doelstelling van de stichting, zoals in artikel 2 van de statuten wordt omschreven ? Aldus:

- De Stichting stelt zich ten doel molens, die met verval bedreigd worden, aan te kopen of om niet te aanvaarden en deze met alle mogelijke wettelijke middelen weer maalvaardig te doen maken of - wanneer de mogelijkheden hiervoor ontbreken - deze molen(s) te conserveren en op een later tijdstip maalvaardig te doen maken.

Verder stelt de stichting zich ten doel op te treden in het belang van de onderhoudstoestand en de maalvaardigheid van Groninger molens, die niet tot haar bezit behoren, zo nodig door deze in beheer te nemen.

Met dit uitgangspunt hebben we nagegaan hoe de doelstellingen verder kunnen worden omschreven en hoe we de (toekomstige) activiteiten op een rijtje kunnen zetten.

Welnu, we geloven dat de nieuwe stichting waardevol zal worden als ze zal komen tot:

- a. Optreden in het belang van molens, waarvan het bestaan door voortgaande verwaarlozing wordt bedreigd.
- b. Aandrang uitoefenen op de desbetreffende moleneigenaren of instanties, werkzaam voor molens, het nodige te doen in het belang van bedreigde molens.
- c. Het inschakelen van een onderhoudsploeg, die ongeveer werkt als de Monumentenwacht, eventueel in samenwerking met die monumentenwacht.
Vermoedelijk zullen vooral conserveringsmaatregelen aan de orde komen.
- d. Het aankopen van molens, in het bijzonder als het een bedreigde molen betreft.
- e. Het voortzetten van de opleiding tot vrijwillig molenaar.
- f. Het regelen van het doen bezetten van molens door vrijwillige, gediplomeerde molenaars (introductie en inwerken door de instructeur).
- g. Het bevorderen van goede verhoudingen tussen de moleneigenaars en de vrijwillige, in het bijzonder waar het gaat om het ingeschakeld zijn van de vrijwilliger voor onderhoudswerkzaamheden, mede met het oog op de bestaande regeling voor het subsidiëren van het jaarlijks onderhoud.
- h. Het zoeken naar afzetmogelijkheden van de maalproducten.
- i. Het onderhouden van contacten met organisaties, die qua doelstelling overeenkomen met die van de Stichting Groninger Molenvrienden.

- j. Het voeren van een financieel beheer, onder toezicht van een accountant.
- k. Het verwerven van contribuanten voor de stichting, waarbij het eerst wordt gedacht aan rijk, provincie, waterschappen, gemeenten.
- l. Het innemen van een centrale positie jegens de bestaande, meer regionaal werkende molenstichtingen enerzijds en de provincie (en andere contribuanten?) anderzijds.
Hierbij wordt gedacht aan het verdelen van financiële bijdragen, die worden verstrekt, in de eerste plaats met het doel tegemoet te komen in de jaarlijkse exploitatietekorten, die bij het jaarlijkse onderhoud onvermijdelijk blijken te zijn.

Wat punt l. betreft het volgende. Onlangs bleek in brieven van het provinciaal bestuur aan de Slochter Molenstichting en de Molenstichting Hunsingo en Omstreken, dat de provincie inderdaad aan onze stichting een overkoepelende taak toedent bij het regelen van bijdragen in het exploitatietekort, dat onvermijdelijk blijkt te zijn bij het jaarlijkse onderhoud van molens. Onze jonge stichting moet dus weten dat ze serieus wordt genomen.

Bovendien hebben we reeds ondervonden dat hier en daar in de provincie de gedachte bestaat, dat het lot van deze of gene molen maar het beste in handen zou kunnen worden gelegd van de nieuwe molenstichting. Deze heeft immers tot doel voor de gehele provincie Groningen te werken, dit in afwijking van de bestaande meer regionaal werkende stichtingen als de Molenstichting Hunsingo en Omstreken, de Slochter Molenstichting en de Molen-

stichting, die in de gemeente Ezinge werkt. Een ding is in ieder geval duidelijk, dat het huidige voorlopige bestuur tot een andere en in ieder geval een bredere samenstelling zal moeten komen. Zo zullen onze relaties met de regionaal werkende molenstichting het meest vanzelfsprekend worden geregeld wanneer vertegenwoordigers van die stichting deel uitmaken van het bestuur van de nieuwe stichting. Momenteel is de stand van zaken zo, dat we binnenkort met het provinciaal bestuur onze besprekingen zullen voortzetten, waarbij uiteraard ook het financiële aspect zeer belangrijk is. We hebben een begroting met toelichting opgesteld, welke voorziet in het mogelijk maken van de bovenomschreven activiteiten a. t/m l.

MOLENNIEUWS

In het nabije verleden konden we in ons Molennieuws druk melding maken van restauraties, die werden aangepakt. Dank zij het feit dat molenrestauraties financieel mogelijk werden door ze als werkgelegenheidsobject te behandelen, maar ook dank zij het Rabofonds. Ook bood de stormregeling mogelijkheden. Er is echter nu maar meer één stormschadegeval in restauratie, dat is de molen nr.46 van de Hilma-huistermolenpolder te Visvliet. Het werd dus een gebruikelijk beeld dat bij het molenrestauratiewerk de CRM-molenpot zoveel mogelijk gespaard bleef (voor werkgelegenheidsobjecten springt het min. van Sociale Zaken in). Nu er tegenwoordig geen werkloosheid in de bouwsector bestaat, zullen in die situatie geen werkobjecten in die sector worden aangewezen. En helaas kunnen we niet op de - vroeger gebruikelijke - CRM-pot terugvallen, want die is al vele jaren erg ontoereikend. De toekomst zal moeten leren hoe ondanks het voorgaande zo nu en dan toch restauraties aan bod zullen komen. Het wil er bij ons nog niet in dat het molenrestauratiewerk tot stilstand zou komen.

Momenteel zijn of worden in de provincie Groningen de volgende restauraties voltooid.

- 6 - Zuider Olingerpolder te Tjamsweer (flinke onderhoudsbeurt);
- 9 - de Krimstermolen te Zuidwolde;
- 10 - de Zilvermeeuw te Onderdendam (nieuwe kruiring in de kap);
- 29 - Aeolus te Farmsum;
- 35 - Joeswerd te Feerwerd, gemeente Ezinge;
- 36 - De Meeuw te Garnwerd, gemeente Ezinge;
- 46 - de Hilmahuistermolenpolder te Visvliet;
- 66 - De Zwaluw te Zuurdijk;
- 74 - De Hoop te Middelstum;
- 98 - Enterprise te Kolham;
- 137 - De Leeuw te Zeerijp, gemeente 't Zandt.

Er is één B.W.O.-restaurant in volle gang, te weten 48: de Onnerpolder. De volgende feestelijke openingen zijn aangekondigd.

35 en 36 - de twee korenmolens in de gemeente Ezinge. De molenstichting biedt op zaterdag 29 april a.s. een uitgebreid feestprogramma aan, zulks in nauwe samenwerking met het gemeentebestuur en met plaatselijke verenigingen.

Om 13.00 uur wordt de weer maalvaardige De Meeuw in beweging gezet door de eerste vrijwillige molenaar in deze provincie: de heer Harm van Huis. Daarna gaat alles naar Feerwerd.

Om 14.00 uur trekt gedeputeerde Halbe Kuipers de vang los van de grondig gerestaureerde koren- en pelmolen Joeswerd. Die middag hebben we in Feerwerd verder: optreden van muziekkorpsen/optreden van een boerenkapel/optreden van een dansgroep/verkoop van windkorenmeel-produkten ~~door~~ dames in Groninger costuum// een braderie/spelletjes en attracties voor kinderen/bezichtiging van de molen.

66 - De Zwaluw te Zuurdijk

Het bestuur van De Hollandsche Molen en het gemeentebestuur van Leëns houden de feestelijke ingebruikstelling, die zal worden verricht door de heer J.D. Backer van de ANWB, op zaterdag 13 mei a.s. (Nationale Molendag).

Die ingebruikstelling is om 11.30 uur; ontvangst in de molen te 12.00 uur. Er is hier nog geen vrijwillige molenaar.

Dit leidt er niet toe - zoals vroeger te vaak gebeurde - dat de molen werkeloos aan het verval wordt overgegeven. De Hollandsche Molen heeft na een zeer plezierig overleg aan onze vereniging schriftelijk verzocht De Zwaluw te beheren. Uiteraard zal ons bestuur aan dit eervolle verzoek een zo goed mogelijk gevolg geven.

Molenaar - hoe zit u met uw smeermiddelen ?

Wij behoeven de molenaars niet te vertellen hoe je bewegende delen van een molen gesmeerd moet houden. Uiteraard niet aan de beroeps-molenaars, maar ook niet aan vrijwilligers, omdat bij de opleiding hieraan veel aandacht wordt besteed. Maar - het blijkt soms een lastige zaak te zijn om aan de goede smeermiddelen te komen. Voor de kammen is dat bijenwas, terwijl voor de kruiring in de kap alleen dierlijk vet met grafiet in aanmerking komt. Indien het smeren goed wordt verzorgd, blijkt het mogelijk te zijn de kap met een arm op de wind te draaien.

Wij hopen dat u het als verheugend nieuws beschouwd dat onze vereniging smeermiddelen centraal wil inkopen.

In de volgende Zelfzwichter zullen we daarover nader nieuws brengen. Voorshands kunt u zich wenden tot de penningmeester, de heer J. van Dijk.

Molenexcursie

Het bestuur heeft het voornemen onze jaarlijkse molenexcursie dit jaar in Friesland te organiseren. Dit zal na de zomervakantie zijn !

Vereniging „Vrienden van de Groninger Molens”

sekretariaat: B. Dijk, Aduarderdiep 3, Aduard

contributie minimaal **15** gulden per jaar op de rekening van de
penningmeester: „Vrienden van de Groninger Molens”

Rabo-Bank Groningen-Haren. Bankgiro nr. 80 27 77
ons rekeningnummer bij de bank is 1622.15.576